

कक्षा : दशमी
संस्कृतम् (कोड संख्या -122)
अङ्कयोजना - 2019-20

समय: – होरात्रयम्

सम्पूर्णाङ्काः – 80

अवधातव्यम् -

1. अस्याम् अङ्कयोजनायां प्रदत्तानि उत्तराणि निदर्शात्मकानि सन्ति । प्रदत्तानि उत्तराणि अतिरिच्यापि सन्दर्भानुसारम् अन्यानि उत्तराणि भवितुम् अर्हन्ति ।
2. यदि छात्रः सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखति तर्हि छात्रहिताय यत्र अधिकाः अङ्काः दातुं शक्यन्ते तादृशानां प्रश्नानां मूल्याङ्कनं करणीयम् । यथा चित्रवर्णने पञ्चवाक्यानां लेखनम् अभीष्टं परं छात्रः यदि सप्तवाक्यानि लिखति तर्हि तत्र केवलं प्रथम-पञ्चवाक्यानां न अपितु यानि वाक्यानि उत्तमानि सन्ति तेषां मूल्याङ्कनं करणीयम् ।
3. अनुच्छेदे श्लोके वा आधारिताः प्रश्नाः अवबोधात्मकाः सन्ति । अतः विद्यार्थिनः अनुच्छेदे प्रदत्तशब्दानां स्थाने समभाव-पर्यायवाची-शब्दानां प्रयोगं कर्तुं शक्नुवन्ति । तदर्थम् अङ्काः देयाः । यदि विद्यार्थिनः उत्तरदान-समये समुचितानां विभक्तीनां वचनानां प्रयोगं न कुर्वन्ति तर्हि अंशतः अङ्काः कर्तनीयाः न तु सम्पूर्णाङ्काः ।
4. त्रुटिपूर्णावर्तन्यै व्याकरणात्मक-प्रयोगाय च अनुपाततः अङ्काः कर्तनीयाः न तु सम्पूर्णाङ्काः ।
5. आंशिक-दृष्ट्या समुचितेभ्यः उत्तरेभ्यः अपि अङ्काः देयाः ।
6. 'ख' खण्डे (रचनात्मक-कार्ये) वाक्यरचना प्रमुखा न तु वाक्यसौन्दर्य-तत्त्वम् । अतः आंशिकवाक्यशुद्धये अपि अङ्काः देयाः ।
7. प्रश्ननिर्माणस्य प्रश्ने ½ अङ्कः वाक्यलेखनाय अस्ति, ½ अङ्कश्च प्रश्नवाचकचिह्नाय । परं सम्यक्-प्रश्ननिर्माणं तदा एव प्रश्नवाचकचिह्नस्य कृते अङ्काः प्रदेयाः ।)

प्रश्नसङ्ख्या	खण्डः	अङ्काः
	'क' खण्डः अपठित-अवबोधनम्	10 अङ्काः
1.	अ एकपदेन उत्तरत – (i) स्वजीवनम् (ii) हरिश्चन्द्रः (iii) महाराणा प्रतापः / प्रतापः	1×2=2

	<p>ब पूर्णवाक्येन लिखत</p> <p>(i) दृढप्रतिज्ञ-जनानां कृते तेषां व्रतमेव सर्वप्रमुखं भवति । (ii) अद्यापि महापुरुषाणां चरणचिह्नानि मानवान् सत्याचरणं प्रति प्रेरयन्ति । (iii) महाराणा- प्रतापस्य पत्नी पुत्रौ च प्रतापं पराधीनं जीवनं जीवितुम् अकथयन् ।</p> <p>स अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं संस्कृतेन लिखत</p> <p>महापुरुषाः / दृढप्रतिज्ञाः</p> <p>द यथानिर्देशम् उत्तरत</p> <p>(i) (क) महर्षि-दयानन्दः (ii) (ख) नृपः (iii) (ख) भार्याम् (iv) (क) सत्यस्य</p>	<p>2x2 =4</p> <p>1</p> <p>1x3=3</p>
	<p>'ख' खण्डः</p> <p>रचनात्मक-कार्यम्</p>	<p>15 अङ्काः</p>
<p>2.</p>	<p>2. पत्र-लेखनम्</p> <p>(i) देहरादूनतः (ii) नमोनमः (iii) पत्रेण (iv) अभवम् (v) शक्रुमः (vi) अनेकासु (vii) संस्कृतस्य (viii) ग्रन्थाः (ix) विषयैः (x) मित्रम्</p>	<p>½x10 =5</p>
<p>3.</p>	<p>चित्रवर्णनम्</p> <p>अत्र छात्रेभ्यः संक्षिप्तवाक्यरचना अपेक्षिता वर्तते । केवलं वाक्यशुद्धिः द्रष्टव्या । अस्य प्रश्नस्य प्रमुखम् उद्देश्यं वाक्यरचना अस्ति । वाक्यं दीर्घम् अस्ति अथवा लघु इति महत्त्वपूर्णं नास्ति । प्रतिवाक्यम् अर्धः अङ्कः भावस्य कृते अर्धः अङ्कः च व्याकरणदृष्ट्या शुद्धतानिमित्तं निर्धारितः अस्ति । मञ्जूषायां प्रदत्ताः शब्दाः सहायतार्थं सन्ति । छात्रः तेषां वाक्येषु प्रयोगं कुर्यादेव इति अनिवार्यं नास्ति । छात्रः स्वमेधया अपि वाक्यानि निर्मातुं शक्नोति । मञ्जूषायां प्रदत्तानां शब्दानां विभक्तिं परिवृत्य अपि वाक्यनिर्माणं शक्यते ।</p>	<p>1x5=5</p>

	अथवा	
	<p>अनुच्छेदलेखनम्</p> <p>अयं विकल्पः सर्वेभ्यः अस्ति । छात्राः मञ्जूषायां प्रदत्तानां शब्दानां विभक्तिं परिवृत्य अपि वाक्यनिर्माणं कर्तुं शक्नुवन्ति । अतः अङ्काः देयाः । अस्मै प्रश्नाय अपि ५ अङ्काः निर्धारिताः सन्ति । प्रत्येकं वाक्यनिमित्तम् अङ्कमेकम् इति ।</p>	
4.	<p>अधोलिखितानि वाक्यानि संस्कृतभाषया अनूद्य लिखत -</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. माता भोजनं पचति । 2. वयं (सर्वे) संस्कृतं पठामः । 3. श्वः विद्यालयस्य अवकाशः भविष्यति । 4. ह्यः त्वं कुत्र आसीः? 5. यूयं कलमेन लिखत । 6. बालः कुक्कुरात् बिभेति । 7. किम् अहम् अन्तः आगच्छानि / प्रविशानि? 	1x5 = 5
	'ग' खण्डः	
	अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्	25 अङ्काः
5.	<p>सन्धि / सन्धिच्छेदः</p> <ol style="list-style-type: none"> (i) धूमम् मुञ्चति (ii) युवयोर्जननी (iii) गावः + च (iv) भवेद् यदि (v) राज्ञो विरुद्धः <p>(पूर्णतया अङ्काः न न्यूनीकरणीयाः, अंशतः अङ्काः देयाः ।)</p>	1x4=4
6.	<p>समासः / विग्रहः</p> <ol style="list-style-type: none"> (i) (ग) वाष्पयानानां माला (ii) (ख) वचनं वचनं प्रति (iii) (क) राज्ञः पुत्रः (iv) (ग) व्याघ्रः चित्रकः च (v) (क) निर्गुणः <p>(अस्मिन् प्रश्ने यदि छात्राः केवलम् उत्तराणि लिखन्ति तदा अपि पूर्णाः अङ्काः देयाः ।)</p>	1x4 = 4

7.	<p>प्रकृति-प्रत्ययः</p> <p>(i) (ग) बुद्धिमत् + डीप् (ii) (क) वत्सल + टाप् (iii) (ख) महत् + त्व (iv) (ग) सहिष्णुता (v) (ग) चक्षुष्मन्तः</p> <p>(अस्मिन् प्रश्ने यदि छात्राः केवलम् उत्तराणि लिखन्ति तदा अपि पूर्णाः अङ्काः देयाः ।)</p>	1×4=4
8.	<p>वाच्यपरिवर्तनम् –</p> <p>(i) त्वम् (ii) दृश्यते (iii) शब्दरूपाणि</p> <p>(अस्मिन् प्रश्ने यदि छात्राः केवलम् उत्तराणि लिखन्ति तदा अपि पूर्णाः अङ्काः देयाः ।)</p> <p>अथवा</p> <p>(क) आज्ञनेयेन गीतं लिख्यते । (ख) अहं कार्याणि करोमि । (ग) युष्माभिः फलानि नीयन्ते । (घ) बालकः दुग्धं पिबति । (ङ) भक्ताभ्यां देवः नम्यते ।</p>	1×3=3
9.	<p>समयः -</p> <p>(क) सार्ध-चतुर्वादने (ख) सपाद-षड्वादने (ग) सप्तवादने (घ) सार्ध-सप्तवादने (ङ) पादोन-नववादने</p>	1×4=4
10.	<p>अव्ययानि-</p> <p>(क) श्वः (ख) तत्र (ग) वृथा</p>	½×6 =3

	<p>(घ) उच्चैः (ङ) कुतः (च) अधुना (छ) अपि (ज) इतस्ततः</p>	
11.	<p>अशुद्धि-संशोधनम् - (क) खादति (ख) पाठयति (ग) उन्नतः (घ) आगमिष्यति</p>	1×3=3
	<p>‘घ’ खण्डः पठित-अवबोधनम्</p>	30 अङ्काः
12.	<p>गद्यांशः अ. एकपदेन उत्तरत । (क) कृषकः (ख) ऋषभः (ग) कृषीवलः / कृषकः ब. पूर्णवाक्येन उत्तरत - (क) सुराधिपः अपृच्छत् –“अयि शुभे ! किमेवं रोदिषि? उच्यताम् इति । (ख) भूमौ पतिते स्वपुत्रं दृष्ट्वा सर्वधेनूनां मातुः सुरभेः नेत्राभ्यामश्रूणि आविरासन् । स. भाषिककार्यम् - (i) (ख) बहुवारम् (ii) (क) सुराधिपः (iii) (ग) दुर्बलम् (iv) (ख) अकरोत्</p>	<p>½×2=1 1×1=1 1×3=3</p>
13.	<p>पद्यांशः अ. एकपदेन उत्तरत - (i) प्रभूतानि</p>	½×2=1

	<p>(ii) परेभ्यः (iii) अहितं कर्म</p> <p>ब. पूर्णवाक्येन उत्तरत -</p> <p>(क) यः आत्मनः श्रेयः प्रभूतानि सुखानि च इच्छति सः परेभ्यः अहितं कर्म न कुर्यात्। (ख) परोपकारेण आत्मनः श्रेयः भवति ।</p> <p>स. निर्देशानुसारम् उत्तरत -</p> <p>(i) (अ) इच्छति (ii) (ब) कर्म (iii) (अ) श्रेयः (iv) (स) परेभ्यः</p>	<p>1×1=1</p> <p>1×3=3</p>
14.	<p>नाट्यांशः</p> <p>अ. एकपदेन उत्तरत ।</p> <p>(क) रे परभृत् ! (ख) काकः (ग) वृक्षोपरि / वृक्षस्य उपरि / वृक्षस्य</p> <p>ब. पूर्णवाक्येन उत्तरत ।</p> <p>(क) काकः - “रे परभृत् ! अहं यदि तव सन्तर्ति न पालयामि तर्हि कुत्र स्युः पिकाः? अतः अहम् एव करुणापरः पक्षिसम्राट् काकः “इति वदति । (ख) सिंहः - “भोः गज ! मामप्येवमेवातुदन् एते वानराः” इति वदति ।</p> <p>स. प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत -</p> <p>(i) (क) वानरः (ii) (क) काकः (iii) (ख) बलशाली (iv) (ग) अतुदन्</p>	<p>½×2=1</p> <p>1×1=1</p> <p>1×3=3</p>
15.	<p>प्रश्ननिर्माणम् । (½ अङ्कः वाक्यलेखनाय अस्ति, ½ अङ्कश्च प्रश्नवाचकचिह्नाय । (परं सम्यक्-प्रश्ननिर्माणं भवति तदा एव प्रश्नवाचकचिह्नस्य कृते अङ्काः प्रदेयाः)</p> <p>(क) उद्याने केषां कलरवः चेतः प्रसादयति? (ख) व्यायामं कुर्वतः <u>कीदृशं</u> भोजनम् अपि परिपच्यते? (ग) <u>कः</u> ताम् अपृच्छत्?</p>	1×4=4

	(घ) सः <u>कया</u> कन्दति स्म? (ङ) प्रीताभ्यः प्रकृतिभ्यः <u>के</u> प्रति प्रियमिच्छन्ति?	
16.	<p>मञ्जूषातः समुचितपदानि चित्वा अधोलिखितश्लोकद्वयस्य अन्वयं पूरयत -</p> <p>I. अन्वयः- (i) नित्यम् (ii) कुर्वतः (iii) विदग्धम् (iv) भोजनम्</p> <p>II. अन्वयः - (i) मनुष्याणाम् (ii) महान् (iii) उद्यमसमः (iv) कृत्वा</p> <p>अथवा</p> <p>मञ्जूषायाः साहाय्येन श्लोकस्य भावार्थं रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पुनः लिखत -</p> <p>भावार्थः -</p> <p>गुणवान् जनः एव <u>गुणानां</u> महत्त्वं जानाति । गुणहीनः गुणानां महत्त्वं न अवगच्छति । तथैव <u>बलवान्</u> जनः बलस्य महत्त्वं जानाति परन्तु दुर्बलः बलस्य महत्त्वं न अवगच्छति । वसन्त-ऋतोः महत्त्वं कोकिलः एव सम्यग् <u>अवगन्तुं</u> शक्नोति न तु काकः । एवमेव गजः सिंहस्य <u>पराक्रमस्य</u> महत्त्वं जानाति । मूषकः तस्य शौर्यम् अवगन्तुं न शक्नोति ।</p>	<p>1/2 x 4 = 2</p> <p>1/2 x 4 = 2</p> <p>4</p>
17.	<p>अधोलिखित-कथांशं समुचित-क्रमेण लिखत -</p> <ol style="list-style-type: none"> बुद्धिमती पुत्रद्वयेन उपेता पितुर्गृहं प्रति चलिता । मार्गे सा एकं व्याघ्रम् अपश्यत् । व्याघ्रं दृष्ट्वा सा पुत्रौ ताडयन्ती उवाच - अधुना एकमेव व्याघ्रं विभज्य भुज्यताम् । व्याघ्रः व्याघ्रमारी इयमिति मत्वा पलायितः । जम्बुककृतोत्साहः व्याघ्रः पुनः काननम् आगच्छत् । प्रत्युत्पन्नमतिः सा शृगालम् आक्षिपन्ती उवाच । 'त्वं व्याघ्रत्रयम् आनेतुं' प्रतिज्ञाय एकमेव आनीतवान् । गलबद्धशृगालकः व्याघ्रः पुनः पलायितः । 	1/2 x 8 = 4

18.	<p>'क' स्तम्भे लिखितानां पदानां पर्यायपदानि 'ख' स्तम्भे लिखितानि सन्ति । तानि यथासमक्षं लिखत- (केवलं प्रश्नत्रयम्)</p> <table border="0" style="width: 100%;"> <tr> <td style="text-align: center;">क</td> <td style="text-align: center;">ख</td> </tr> <tr> <td>हिमकरः</td> <td>शशिः</td> </tr> <tr> <td>सम्प्रति</td> <td>अधुना</td> </tr> <tr> <td>तनयः</td> <td>पुत्रः</td> </tr> <tr> <td>पशुपतिः</td> <td>शिवः</td> </tr> </table> <p style="text-align: center;">अथवा</p> <p>अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रसङ्गानुकूलम् उचितार्थं चित्वा लिखत - (केवलं प्रश्नत्रयम्)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. एकान्ते <u>कान्तारे</u> क्षणमपि सञ्चरणं स्यात् । (क) वने 2. दीप्ताग्नित्वमनालस्यं स्थिरत्वं लाघवं <u>मृजा</u> । (ख) स्वच्छता 3. <u>वयसस्तु</u> किञ्चिदन्तरम् । (ग) आयुषः 4. यः इच्छत्यात्मनः श्रेयः <u>प्रभूतानि</u> सुखानि च । (क) बहूनि 	क	ख	हिमकरः	शशिः	सम्प्रति	अधुना	तनयः	पुत्रः	पशुपतिः	शिवः	<p>1×3=3</p> <p>1×3=3</p>
क	ख											
हिमकरः	शशिः											
सम्प्रति	अधुना											
तनयः	पुत्रः											
पशुपतिः	शिवः											

--000-----0000-----000000-----0000-----000--